

Szarvas város mint a szlovák kultúra őrzője

Tartalom

Bevezetés.....	3
1. A szlovákság magyarországi múltja.....	5
2. A szlovákság helyzete napjainkban.....	8
Szlovákok a mai Magyarországon.....	8
Szlovákok napjainkban Békés megyében	8
3. Szarvas város bemutatása	10
3.1. A város neve.....	10
3.2. A város fekvése, vidéke.....	10
3.3. A város története	10
4. Szlovák kultúráteremtők Szarvason	13
5. Szarvas város szlovák hagyományőrző tevékenysége.....	14
5.1. Szlovák építészeti jegyek Szarvason	14
5.2. Cervinus Teátrum.....	15
5.3. Tessedik Táncgyűttes	17
5.3.1. A táncgyűttes története röviden	17
5.3.2. A magyarországi nemzetiségi táncok szerepe az együttesben	17
5.3.3. Népviselet.....	19
Utószó.....	20
Irodalomjegyzék.....	21
Adatközlők	23
Mellékletek.....	24

Bevezetés

Rohanó világunkban sokszor megfedkezünk saját nemzetünk kultúrájáról. Más nemzetéről még inkább. Sőt, lehet, nem is ismerjük, nem is tudunk róla jóformán semmit. Pedig Magyarországot nem csak magyarok lakják, hanem több nemzetiség is, akik szintén magukénak érzik az országot.

A mai globalizálódó világban úgy gondolom, hogy feladatunk segíteni őket azzal, hogy kultúrájukat befogadjuk és a tőlünk telhető legjobb módon próbáljuk őrizni azt.

Én is az ország azon részén nőttem fel, ahol nemcsak magyarok, hanem más nemzeti kisebbségek is élnek: szlovákok, cigányok, románok, németek, szerbek s más, kis számban élő egyéb nemzetiségek (1. melléklet). Dolgozatomban Békés megye szlovák nemzetiségére koncentrálok.

Kutatásom témájaként Szarvas várost és annak szlovák hagyományőrző szerepét választottam. Ennek több oka is van.

Hat éves korom óta néptáncolok. Azóta számos magyarországi tájegység táncanyagával találkoztam, ezek között többször előfordult magyarországi nemzetiségi tánc is. 2007 szeptemberében kerültem fel a békéscsabai Balassi Táncegyüttesbe a Hétpróbás Néptánciskola utánpótláscsoportjaként. Az akkor 60 éves együttes jubileumi műsorában léptem fel először. Az előadás Vasárnapi Tánc címmel került bemutatásra, melyben felvidéki szlovák táncokat táncoltunk és szlovák egyházi éneket énekeltünk.

2011 óta azonban a szarvasi Tessedik Táncegyüttes tagja vagyok, ahol még jobban megismerhetem a szlovák hagyományokat, kultúrát az együttes szlovák hagyományőrző együttes szerepköre által.

Az együttesrel 2011 nyarán ismerkedtem meg személyesen. A szarvasi Cervinus Teátrum táncosokat keresett akkori ősbemutatójuk, a Tessedik című zenés játékuk tánckarába. A válogatásról Hankó Tamástól, a Tessedik Táncegyüttes tánckarvezetőjétől hallottam, s ajánlotta, hogy próbáljam meg (a meghallgatás sikeres volt). A darab szereplőválogatásán találkoztam az együttes néhány táncosával először, akikkel a tánckari próbák folyamán baráti kapcsolatot építettem ki. Így, miután meghívást kaptam az együttesbe Csasztvan Andrástól, az együttes vezetőjétől, boldogan mondtam igent. Immáron másfél éve vagyok az együttes táncosa.

Ám Szarvas városa már gyerekkoromban is többet jelentett. A város évek óta székhelye az Országos Gyermekek Szólótáncfesztiválnak. 2006-ban voltam olyan szerencsés, hogy a két előselejtező után a szarvasi döntőben is táncolhattam.

Dolgozatom célja, hogy bemutassam Szarvas város szlovák hagyomány- és kultúraőrző szerepét több szempontból vizsgálva.

Elsőként bemutatom a magyarországi szlovákságot, annak múltját és jelenét. Ez ugyan nem a fő célom, de elengedhetetlen a téma feldolgozásához.

Röviden áttekintem Szarvas város történetét. Szólok a városban élt és tevékenykedett szlovákokról, akik hozzájárultak a város kulturális fejlődéséhez.

Részletesen kutatom, hogy a város hogyan őrzi és örökíti tovább napjainkban a szlovák kultúrát, hagyományokat és szokásokat. Említést teszek a szarvasi szlovák építészeiről és kiemelten említem a szarvasi Cervinus Teátrum és a szarvasi Tessedik Táncgyűttes szerepét.

Dolgozatom elkészítéséhez három fő adat- és információgyűjtési módszert választottam.

Mivel régóta állok kapcsolatban Szarvas városával, így alkalmaztam a megfigyelést, felhasználtam saját ismereteimet, tapasztalataimat és emlékeimet is. Alkalmaztam a dokumentumelemzés módszerét, azaz a fellelhető szakirodalom felkutatásával és áttekintésével próbáltam ismereteket gyűjteni.

Továbbá interjúk készítésével igyekeztem további információkhoz, adatokhoz jutni. Beszélgettem Csasztvan Andrással, a Tessedik Táncgyűttes vezetőjével, a Cervinus Teátrum ügyvezető igazgatójával és az Örökség Gyermekek Népművészeti Egyesület elnökével, Hankó Tamással, a Tessedik Táncgyűttes tánckarvezetőjével, Bakró Erzsébettel, a Tessedik Táncgyűttes volt táncosával és jelenlegi ruhatárosával és Varga Viktorral, a Cervinus Teátrum színész-rendezőjével.

1. A szlovákság magyarországi múltja

A szlovákok múltja egészen a IV. századig nyúlik vissza. Őseik a szlávok, azon indoeurópai eredetű nép, akik a Kárpátoktól északra éltek. A IV. században megkezdődött vándorlásuk, mely eredményeképp külön törzsként vonultak három csoport kialakulásával: nyugati, keleti és déli szlávok.

A nyugati szlávok a Cseh Fejedelemség (ahol rövid ideig fennállt államuk, a Morvai Birodalom), a keleti szlávok a Kijevi Állam, a déli szlávok pedig a Bolgár Cárság felé mozogtak. Vándorlásuk ideje alatt a keresztény egyházhoz is csatlakoztak, előbbiek a nyugati, az utóbbi kettő a keleti kereszténységhez.

A Kárpát-medencébe a nyugati és déli szlávok a VII. és VIII. században érkeztek. Bevándorlásukat elősegítette a nomád avarok Közép-Ázsiából a Kárpát-medencébe történő népvándorlása: portyázásuk során szinte kipusztult a balkáni lakosság, s ez lehetővé tette a déli szlávok letelepedését. A nyugati szlávok észak-kárpát-medencei (felvidéki) érkezését és későbbi szétvándorlását a későbbi avar uralom hanyatlása segítette elő.

A magyarok honfoglalása és Szent István államalapítása után már jelentős etnikai kisebbségnek számítottak a szláv népek Magyarországon. A XI. században nagy számban éltek a Felvidéken és az Adriai-tenger partvonulatainál, de ritkán előfordultak a déli és keleti területeken is.

Magyarországi létük a későbbi évszázadokban is megfigyelhető volt. A XVI-XVII. századi Magyarországon a szlovákok még mindig a Felvidék „etnikai uralkodói”¹ voltak.

Jelentősebb népességi változás a törökök 150 éves hódoltsági uralma után történt. A török 1686-1699 közti kiűzését követően kaotikus helyzet alakult ki Magyarország népességében. A Mátyás korabeli 4 milliós lakosság több százezerrel csökkent a két évszázados háborúk, gyilkolások, rabságba taszítás és járványok következtében. Igaz, a veszteség főként a magyar lakosságot érintette, de a szlovák népre is hatással volt.

A népességcsökkenés és a szabad földek megindították az országon belüli vándorlást az akkori, szervezett sváb és öntevékeny lengyel (a szlovákságba olvadva), ruszin és román bevándorlás mellett. A belső vándorlás az ország peremterületei felől indult meg a középső, lakatlan területek felé a XVIII. században, így magyar, szlovák, rutén és román lakosság indult meg az ország belső területei felé. A szlovákok főként az északi területek, a Dunántúl és az Alföld (ezen belül is a déli, dél-keleti és nyírségi területek) felé vándoroltak - ekkor

¹ Száray Miklós: Történelem II. középiskolák, 10. évfolyam, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006. 251. oldal, Népességi és etnikai változások Magyarországon XVI-XVII. században (térkép)

történt Békéscsabára, Szarvasra és Mezőberénybe történő betelepülésük is. Ezen népességváltozások Magyarországon etnikai szigeteket hoztak létre: ilyenek voltak a szlovákok által létrejött területek is.

Az átalakulások hatással voltak az etnikumok nemzeti tudatára és társadalmi helyzetére. A szlovákok többsége továbbra is a Felvidéken élt, többségük jobbágy volt. A köztük élő szlovák ajkú nemesség azonban a magyar nemesség részének érezte, s tekintette magát, s a nemzeti ébredés hatására a magyar nemzethez csatlakoztak.

A szlovák népnek volt egy vékony kispolgári rétege is, akik mesterségekkel foglalkoztak (üveges, drótos): ők az országot járták a munka reményében. Ez azonban nem sokáig volt így.

A később megjelenő nemzeti ébredés a szlovák etnikumra nagy hatással volt. Elsőként a felsőbb, vezető rétegekben jelentkezett a nemzeti öntudat, majd ezután terjedt át az alsóbb társadalmi rétegekre.

Az akkori nemzeti ébredésnek alapvető részét képezte a történeti jog és a dicső múlt példája. Előbbi az adott nép területi jogát jelenti, vagyis ki élt előbb az adott vidéken, utóbbi az adott etnikum múltjának felmagasztosítását jelentette.

Ezek megjelentek a szlovákoknál is (a horvátok és románok mellett). Dicső múltjukat a Nagy-morva Birodalomban találták meg. Magabiztosságukat az is erősítette, hogy törekvéseik mögött az orosz vezette pánszlávizmus állt, s ez veszélyt jelentett a magyar politikusok számára.

A szlovák nemzeti tudat erősödése az 1848-49-es események idején konfliktust szült a magyarokkal szemben. Kollektív jogokat akartak (pl. autonómia), s ezek megszerzése érdekében gyűlést hívtak össze Lipótszentmiklóson, ahol megfogalmazták nemzeti elképzeléseiket.

Ezek eredményeként a magyar kormány kollektív jogokat nem is, de egyéni szabadságjogokat biztosítottak a nemzetiségeknek (nemzetiség törvény). A szlovákok körében ugyanakkor sikerrel végbement a jobbágyfelszabadítás is, így a kedélyek csillapodtak.

A fenti események azonban nem elégítették ki teljes mértékben a nemzetiségeket, így az ellentétek fennmaradtak, s ez kiéleződött a XIX. század végétől. Ennek oka a magyarlakta területeket előtérbe, s ez által a nemzetiségeket háttérbe helyező politika volt.

A nemzetiségi viszonyok az első világháborút lezáró, Magyarországot érintő, trianoni békediktátumot követően (1920. június 4.) nagyban változtak - talán a legnagyobb mértékben. A békeszerződés értelmében a vesztes Magyarország jelentős területveszteségeket szenvedett el, mely által 282 000 km²-ről 93 000 km²-re csökkent az ország területe.

Az utódállamok kezébe került a Kárpátok hegyvidékének egésze, a Kisalföld északi, és a Nagyalföld déli és keleti területei. Az északi terület lecsatolásával a szlovákság immáron csak az Alföld dél-keleti és az ország északi részén élt, s arányuk az 1910-es évi 10,9%-ról 1,8%-ra zuhant. Ez az arány a későbbiekben is tovább csökkent a migráció és az asszimiláció hatására.

A nemzetiségek, és így a szlovákság aránya a második világháborúban is tovább csökkent a vesztes Magyarországon. A Trianon után létrejött Csehszlovákia kormánya a győztes hatalmak nyomására kieroszakolt egy szlovák-magyar lakosságcsere egyezményt (1946. február 27., Gyöngyösi János - Vladimír Clementis, Budapest), melynek hatására 60-70 000 szlovák hagyta el az országot. Ez tovább csökkentette a nemzetiségi arányt 1%-ra, s Magyarország végleg heterogén állammá vált. 1990-ig a szlovákság aránya 0,1%-ig csökkent.

2. A szlovákság helyzete napjainkban

Szlovákok a mai Magyarországon

„A rendszerváltás óta alkotmányunk biztosítja a nemzetiségek számára kultúrájuk ápolását, identitásuk megőrzését, az anyaországgal való szoros kapcsolattartást. Az önkormányzati törvény lehetővé tette a nemzetiségek számára nemzeti kultúrájuk védelme érdekében kisebbségi önkormányzatok létrehozását.”²

Az 1990-es népszámlálási adatok tükrében a magyarországi lakosságból 12 745 fő vallotta magát szlovák anyanyelvűnek, ebből szlovák nemzetiségűnek 10 459 fő. A 2001-es népszámlálás adatai sem térnek el sokkal. Kis mértékű változás figyelhető meg a szlovák anyanyelvűek számában: számuk 11 817 főre csökkent. Ehhez képest a szlovák nemzetiségűek száma viszont 17 693-ra nőtt.

Napjainkban a szlovákok főként Budapesten, Békés megyében és Pilis hegységbeli kisebb falvakban élnek összesen 105 településen.

Vallásilag is megosztottak: mintegy kétharmaduk evangélikus, míg egyharmaduk katolikus vallású, de előfordulnak köztük baptista és adventista közösségek is.

Napjainkban több szlovák érdekeltségű szervezet és szövetség működik Magyarországon. Kisebbségi képviselőtüket 1948 óta a Magyarországi Szlovákok Szövetsége és a rendszerváltás után létrejött több civil szervezet viseli: közülük a Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete (1990), a Szlovákok Szabad Szervezete (1990), a Magyarországi Írók és Művészek Egyesülete (1990), a Prameň - Központi Szlovák Táncegyüttes (1991) és a Magyarországi Szlovákok Keresztény Egyesülete (1993).

Politikai érvényesülésüket kisebbségi önkormányzatok létrejötte is segíti, melyek száma folyamatosan nőtt az évek folyamán (1994: 52, 1998: 72, 2002: 115, 2006: 116³, 2010: 122⁴).

Szlovákok napjainkban Békés megyében

Békés megyét a történelme során igen sokféle nemzetiség lakta, de napjainkig is leginkább a szlovákok és a szlovák nemzetiség hagyományaihoz kötődők száma a

² Száray Miklós - Kaposi József: Történelem IV. középkor, 12. évfolyam, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006, 253. oldal

³ <http://kisebbssegok.bmknet.hu/index.php?id=475> 4. bekezdés

⁴ http://www.nek.gov.hu/id-1377-nemzetisegok_onkormanyzati.html Mellékletek: Megválasztott kisebbségi önkormányzatok száma 2010-ben Letöltve: 2012. október 21. 15:30

legnagyobb. Becslések szerint ez a szám 40 000 körüli. Mindez azt mutatja, hogy a magyarországi szlovákság 50 százaléka Békés megyei lakos.

A 2001-es népszámlálás adatai szerint Békés megyében 3567 fő vallotta magát szlovák anyanyelvűnek, 5022 fő pedig szlovák nemzetiségűnek. Ám a szlovák kulturális értékekhez kötődők száma a legmagasabb: 6946 fő.

„Békéscsabán és Tótkomlóson koncentrálódik a magyarországi szlovákok 16 százaléka”⁵
Azonban jelentős számban élnek még Csabaszabadiban, Kardoson, Kétsopronyban, Nagybánhegyesen, Szarvason és Telekgerendáson.

Békés megyében az idősebb korosztályban még aktívan jelen van a szlovák nyelv használata, ám az asszimiláció és elhalálozás következtében ez folyamatosan háttérbe szorul. Tehát a szlovák kultúra, a szokások és az anyanyelv megőrzése fontos. Ehhez segítséget nyújt több szervezet, tevékenység is.

Békés megyében több egyházi személy tart szlovák nyelvű miséket, istentiszteletet, mellyel hozzájárulnak a szlovákok mind anyanyelvük, mind vallási tudatuk megőrzéséhez.

A megyében jelenleg 17 kisebbségi önkormányzat működik és 13 településen szlovák nyelvoktatás is folyik. Több városban is (Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós) működnek szlovák óvodák és két tanítási nyelvű általános iskolák. Békéscsabán 1949 óta szlovák gimnázium is működik. Más békés megyei városban is lehetőség van szlovák nyelv oktatására is, néhány órában. Így Csorváson, Kardoson, Kétsopronyban, Kondoroson, Nagybánhegyesen, Örménykúton és Telekgerendáson is tanulhatnak a diákok szlovákul.

A szarvasi általános iskola is nagyszámú diáksággal, és rendkívüli szlovák hagyományőrző szereppel büszkélkedhet. Az iskola nemrég felújításon és bővítésen esett át, így feladatait magasabb színvonalon tudja ellátni. Az intézmény anyaországi kapcsolata révén számos tanulóval tud részt venni versenyeken - kimagasló sikerekkel. Az iskola fenntartója 2004 óta az Országos Szlovák Önkormányzat.

Békés megyében kiemelkedő szerepe van a Békés Megyei Tudásház és Könyvtárnak is, mely jelentős mértékben segíti a megyei szlovákság könyvtári ellátását is: rendszeres könyvvásárlással és széleskörű hozzáférhetőséggel biztosítja identitásuk megőrzését.

⁵ <http://nemzetisegi.bmk.hu/szlovak/index.html>

3. Szarvas város bemutatása

3.1. A város neve

„Szarvas neve egy hasonnevű halomtól veszi eredtét, melyet Béla király névtelen jegyzője mons -nak, azaz hegynek nevezett.”⁶ Ez a halom ugyan már nem létezik, mert a török uralom idején lepusztult.

Honnan is a szarvasi halom (Mons Cervinus) elnevezés? Onnan, hogy hajdanában a vidéken számos szarvas élt, akiket a Kőrös folyó vize és az élelmet nyújtó legelő vonzott. Ennek hitelességét már Markovicz Mátyás, evangélikus lelkész (1734-1761) is bizonyította. Neki Szarvas város első bírása mesélte 1723-ban, hogy fiatalkorának meghatározó élménye volt a szelíd szarvas csapatok látványa.

„Szarvas”-t, mint a város elnevezését először III. Béla király (1172-1196) udvari jegyzője, Anonymus használta krónikájában.

3.2. A város fekvése, vidéke

A kezdetek óta a város Békés megye északnyugati részén fekszik, Békéscsabától 47 kilométerre, a Hármaskőrös bal partján.

Vidéke tükrözi az Alföld sajátosságát: „egyhangú rónaság”⁷. Nem jellemző alacsonyabb dombok látványa sem, csupán néhol fordul elő egy-egy halom. Ezáltal Szarvas földrajzi helyzete kitűnő termőföldek műveléséhez, így nem is csoda, hogy a várost szántóföldek és vetések ölelik körül.

3.3. A város története

Szarvas fekvése már az őskortól kezdve ideális volt a letelepedésre. A területre i. e. 4000-től érkeztek emberek. Ezt jól bizonyítják az i.e. 5-2 évezredi emberi maradványok, az általuk készített tárgyak, agyagedények és sírok, melyeket régészek tártak fel. A népvándorlás korában (i. sz. 4-8. század) több nép is megfordult a „nemzetek országútján”, köztük az Alföld, és Szarvas területén is: géták, dákok, vandálok, gótok, hunok, a gepidák és avarok.

⁶ Chlebnický János (fel. szerk.): Sarvašká čítanka - Szarvasi olvasókönyv, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba, 2002, 9. oldal

⁷ Chlebnický János (fel. szerk.): Sarvašká čítanka - Szarvasi olvasókönyv, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba, 2002, 9. oldal

A városról az első hiteles oklevél azonban csak 1425-ben keletkezett, melyben településként említik. Ám akkor még nem volt jelentős falu, ezt akkori lakosságszáma is tükrözi: 65 fő.

A fejlődés sokáig nem is indult meg, egészen a török kiűzéséig, akik hatalmas pusztítást végeztek az országban. A török uralom alatt nagy számú lakosság menekült el a Hódoltság területéről, közte az Alföld déli részéről is. A szlovákság visszatelepülése 1711-től kezdődött meg. Ekkor tértek vissza Pest megyébe Hont és Kishont kerületéből a jobbágyság, akik a felszabadításukban reménykedtek. Ez a folyamat egészen 1734-ig tartott (ekkor hozták a mozgásukat korlátozó rendeletet).

Békés megyébe (Békéscsabára, Mezőberénybe, Szarvasra) már 1715-től megkezdődött a lakosság, köztük a szlovákság visszaáramlása Harruckern János György (akkori bérlője a területnek) hívására. Szarvas első lakói is észak-magyarországi megyékből érkeztek (34 család - 1725-ös összeírás). Ebben az időben született meg a mai Szarvas alapító levele, melyben a betelepülő jobbágyság öt letelepedési feltételét foglalták össze (1722. július 23.).

A második letelepedési hullám Aszódról érkezett. Harruckern terveinek hallatára közel 40 család telepedett le Szarvason. Közülük azonban 17 család visszatért Aszódra Podmaniczky báró perkezdeményezése miatt. A betelepülés hatására Szarvas lakosságának nagy része aszódi volt, akik egy területen éltek. Innen az „asódski strana”, aszódi oldal elnevezés is.

Tizenöt-husz évvel később újabb szlovák lakossági-hullám indult Abaúj, Nógrád, Hont, Gömör és Zólyom megyéből (Balassa Pál és Mocsári Pál birtokairól) Szarvasra. Ezen betelepülés is nagy számú volt, újonnan lakott területüket „tusiacka strana”-nak, azaz tusiaki oldalnak nevezték.

A Szarvasra szökött jobbágyság, hogy ne találják meg őket, nevet változtattak: Jelen-Szarvas, Kohut-Kakas, Vrana-Varjú, Liska-Róka, Medveggy-Medve, Mlinár-Molnár, Vodár-Vizi, Sztolár-Asztalos. Ezek a nevek még napjainkig is fennmaradtak.

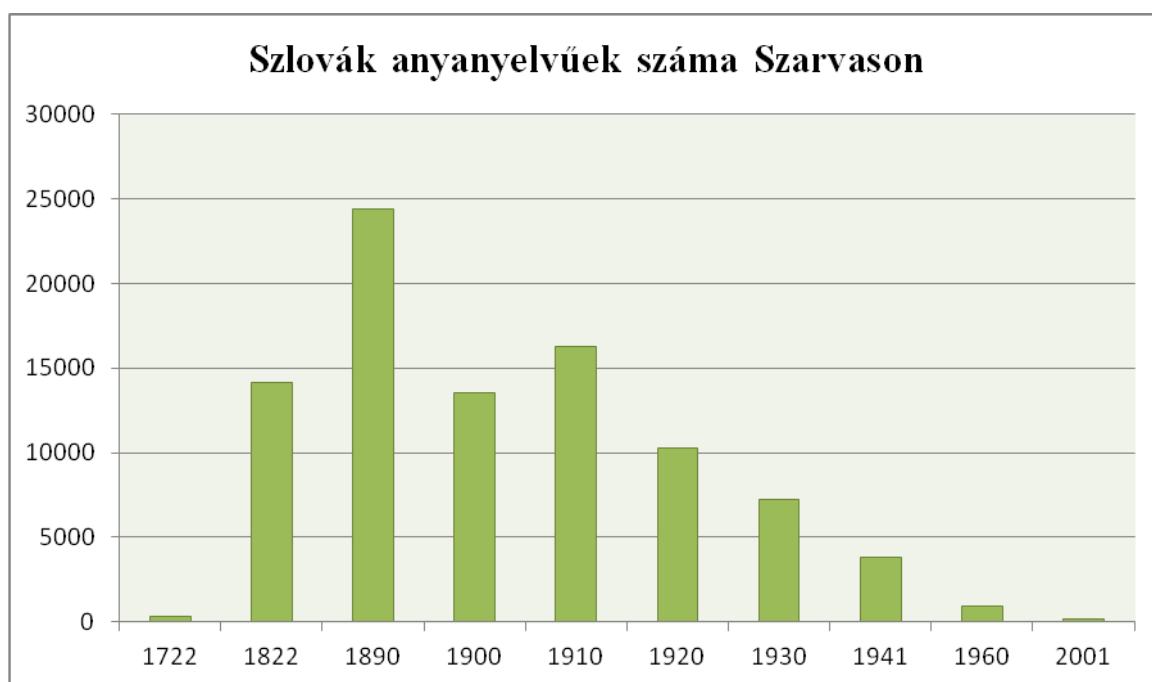
Az idők folyamán a szarvasi lakosság száma egyre növekedett a természetes szaporodás és a több hullámú betelepülés hatására. Ennek okára is bocsátott ki a város telepeseiket Apatelekre 1741-ben és Nyíregyházára 1754-55-ben Petrikovics János csizmadia szervezésében. A nyíregyházi betelepítés nyomát mai napig őrzi a város alapítólevele és a Szarvas utca (a Nyíregyházára telepített tótajkák másik elnevezése a tirpákok).

A városból történt egy ún. „kirajzás” is. Ez járult hozzá ahhoz, hogy a mai Kondoros, Csabacsüd, Nagyszénás és Nagymágocs községének létszáma növekedhessen.

A város lakosságszámának növekedését az alábbi szám adatok is jól bizonyítják: 1722-ben 300 fő, 1822-ben 14 126 fő, 1890-ben 24 393 fő lakta a várost. Az 1890-es adatok szerint 13 525 fő volt szlovák, 10 769 magyar, 61 német, 23 oláh és 15 fő egyéb nemzetiségű. Ezen számok jól tükrözik Szarvas város „szlovákságát” is. A növekedés egészen a 19. század végéig fennmaradt.

A 20. századtól kezdve azonban erős csökkenés következett be. Ennek egyik oka az 1946-48 közt lezajlott szlovák-magyar lakosságcsere volt (Békés megyéből 24 776 fő távozott). További okai az 1960-as és 1970-es évek társadalmi változásai, melyek veszélyeztették nyelvük és kultúrájuk fennmaradását. Mindez odáig vezetett, hogy 2001-re a szarvasi szlovákság aránya drasztikusan csökkent. A város teljes népességéből (18 497 fő) csupán 466 fő vallotta magát szlovák nemzetiségűnek és 162 szlovák anyanyelvűnek.⁸

Az alábbi diagram jól szemlélteti Szarvas városának a szlovák anyanyelvű lakosok számának változását:

1. táblázat: Szlovák anyanyelvűek száma Szarvason - saját készítés. Források:
<http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/04/tabhun/tabl20/load20004.html>
http://szarvasikronika.szarvasnet.hu/12_szam/12_29.htm

⁸ <http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/04/tabhun/tabl20/load20004.html>

4. Szlovák kultúrateremtők Szarvason

Egy nép, nemzetiség életében meghatározó elem a kultúra. Különösképp akkor, ha az adott nemzetiség egy kisebbségi csoportot alkot. Így van ez a szarvasi szlováksággal is. Ahhoz, hogy a 18. századi folyamatos betelepülésüktől kezdve Szarvason maradjanak, a kultúrájuk, szokásaik, vallásuk minél szélesebb körben történő gyakorolhatását biztosítani kellett (ezt részben az 1725-ös alapító levél is tartalmazza).

Szarvason több szlovák származású, szlovák nemzetiségű személy élt és tevékenykedett. Közülük is kiemelendő Skolka András (szl. Ondrej Školka, 1778-1816), a kiváló helytörténész, pedagógus és lelkész, Greguss Ágost (szl. Ágost Greguss, 1825-1882), a neves polihisztor, aki tanárként, íróként, eszétként, kritikusként és műfordítóként szerzett tekintélyt, Melich János (szl. Ján Melich, 1872-1963), „a szlavisztika Európa-hírű művelője”⁹. De ha valaki meghallja Szarvas város nevét, egyből Tessedik Sámuellel azonosítja.

Tessedik Sámuel (szl. Samuel Tešedík, 1742-1820) tett talán eddig a legtöbbet Szarvasért és kultúrájáért, de munkájával nagyban hozzájárult az ország megreformálásához is.

Tessedik szarvasi lelkészként (1767-1820) felépíttette a mai Ótemplomot 1786-88 között, ezáltal biztosítva az evangélikus szlovákok vallásgyakorlását.

Munkássága leginkább mégis az oktatás fejlesztésére irányult, ugyanis szívügyének tekintette az ország fiataljainak taníttatását. Mintaiskoláját 1780. május 8-án alapította Szarvason, ahol főként külföldi ismereteinek átörökítését célozta meg.

Mezőgazdasági jellegű tevékenysége szintén jelentős. Elsőként a szik javítása, majd fásítási tevékenysége és trágyázási kísérletei hoztak jelentős változást. Ő honosította meg az akácfát az Alföldön, Szarvason, foglalkozott a selyemhernyó tenyésztéssel és a Körös folyó szabályozásával is.

⁹ Chlebnický János (fel. szerk.): Sarvašská čítanka - Szarvasi olvasókönyv, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba, 2002, 169. oldal

5. Szarvas város szlovák hagyományőrző tevékenysége

Ahogy az előzőekben is olvasható volt, Szarvason számos ember tevékenykedett, hozzájárulva ezzel Szarvas kulturális fejlődéséhez. Ezen értékek továbbörökítése minden szarvasi és a környéki embernek szívügyének kell lennie.

A továbbiakban szeretném bemutatni, hogy Szarvas város hogyan őrzi és örökíti tovább a szlovák hagyományokat.

Elsőként a szarvasi szlovák építészetet veszem górcső alá. Ezen belül egy 1997-es tanulmányt elemzek, amelyben az említett témán belül szarvasi épületek (parasztházak, polgári házak) szlovák stílusjegyeit gyűjtötték össze.

Ezután a szarvasi Cervinus Teátrum munkásságát kutatom. Rövid történeti áttekintéssel kezdek, majd részletesen írok a színház repertoárjáról, milyen szlovák darabokat mutattak be az elmúlt években.

Végül, de nem utolsó sorban a szarvasi Tessedik Táncegyüttesről szólok. A rövid történeti áttekintés után bemutatom, hogy milyen szlovák nemzetiségi táncokból készült koreográfiák őrzik a szarvasi kultúrát, s hogy ezeket milyen viseletben táncolta, táncolja az együttes.

5.1. Szlovák építészeti jegyek Szarvason

„Szarvas ma a magyarországi szlovákság egyik legkarakteresebb település-típusa, szinte modell értékű az úgynevezett alföldi mezőváros vagy mezővárosi jellegű település.”¹⁰ Ezt tükrözi Szarvas néhány épülete is.

A város őrzi a szlovák építészeti stílus jegyeit is. Egészen a tanyáktól kezdve, a paraszti lakóházakon keresztül a polgári házakig megtalálhatjuk ezeket. 1997-ben készült egy felmérés, melyben több házat dokumentáltak, s ezáltal megőrizhetőek ezen építészeti értékek.

A szarvasi építészetre oly jellemző volt az *utcai tornácos homlokzat*. Ezt őrzi a Damjanich utca 73. szám alatti lakóház (2. melléklet).

A Hoffmann utca 2. (3. melléklet) az evangélikus Ótemplom mintájára készült *gondosan faragott faoszlopokat* őrzi, melyek a tornácon futnak végig.

Gyönyörű ablakokat, zsalutáblákat láthatunk a Széchenyi utca 20. szám alatt (4. melléklet), melyek sötétárnyalatú zöld és kék színben pompáznak.

¹⁰ http://szarvasikronika.szarvasnet.hu/12_szam/12_29.htm

A Táncsics utca 58. ingatlana egy *klasszicizáló homlokzatú*, két kemencés módosabb paraszti lakóház (5. melléklet). *Tornácán faragott faoszlopok* állnak. Alaprajza követi az akkori jellegzetes *osztást*: konyhából nyíló két szoba (utca felől tisztaszoba, udvar felől belső kamra), tornác végi külső kamra, mely alatt a pince van. A szokásos szarvasi *gazdasági épület* is megfigyelhető itt, mely külön épült a lakóháztól, s mögötte a veteményes kert húzódott (6. melléklet).

A Dózsa György utcán egy egész utcaképet mértek fel, melyen a hajdani nyugodt rendben sorakozó *nádtetejű* parasztházakat láthatjuk (7. melléklet).

A polgárosodás tükrözi a homlokzatok átalakulását: mind díszítettségében és anyaghasználatában. A lábazat sávját, az ablakokat, majd kapukat is keretezik, a homlokzat *dísztéglából* készül, míg a fal továbbra is vályogból (8. melléklet).

Szarvason az 1913-as villamosítás utáni masszív vasbeton szerkezetű *szecceszíós transzformátortornyok* is kuriózumnak számítanak (9. melléklet). Néhány közülük napjainkig hozzájárul Szarvas áramellátásához (10. melléklet).

Csasztnan András azt is elmondta, hogy egy élő skanzen készülnek létrehozni Szarvason, ahol a vendégházak és közösségi épületek tükröznék a régi szarvasi szlovák építészet elemeit. A kivitelezés nemcsak építészeti értékeket védene, hanem fellendítené a város turizmusát is.

5.2. Cervinus Teátrum

A színház 2000-ben alakult Weöres Sándor Regionális Színház névvel. Az első években klasszikus darabok alkották a színház repertoárját, melyek mind bel- és külföldön is bemutatásra kerültek. Ám 2004-től magukra öltötték a magyarországi szlovák nemzetiség számára önállóan működő, professzionális színház szerepét, s azóta Cervinus Teátrumként, az ország negyedik nemzetiségi színházaként működik tovább. Ennek oka a régióhoz és annak nemzetiségeihez való kötődés, s az ezen keresztül történő hagyományörző lehetőség is.

„Célkitűzésük a színházi előadások által művészeti, esztétikai élményben részesíteni a kisebbség képviselőit, egyben lehetőséget teremteni az anyanyelv ápolására, gyakorlására, gazdagítására.”¹¹

Megalakulásuk óta eddig közel 20 nagyszínpadi előadást tudhatnak magukénak, nagy részük szlovák írók művei. Első szlovák előadásuk az *Evangélikus Passiojáték* volt (2004), mellyel Szlovákiában és Csehországban is sikert arattak.

¹¹ Uhrinová Alžbeta (szerk.) - Žiláková Mária (szerk.) / Uhrin Erzsébet (szerk.) - Zsilák Mária (szerk.): Slovenský jazyk v Maďarsku / A szlovák nyelv Magyarországon I. Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku / Magyarországi Szlovákok Kutató Intézete, Békésska Čaba / Békéscsaba, 2008 185. oldal

Majd jött a *Naphivogato - Zsofka néni meséiből* (2004), *Vaclav Čvertak: Rumcájsz és Csibészke* (2005), *Ivan Bukovčan: Keringő a padláson* (2006), mely a Kassai Színházi Fesztiválon hozott hatalmas elismerést a színháznak.

Szerepelt még a színház előadásai között: *Jozef Holý: Kubo* (2006), *Victoire Hradské: Finita la comedia* (2007), *Daniela Kapitáňová: Temető könyv* (2007), mellyel 2008-ban elnyerték az ARCUSFEST Nemzetiségi Színházi Találkozó fődíját, valamint a legjobb díszlet és jelmezterv díját.

2008-ban ugyanezen eseményen elnyerték a legjobb rendezői díjat *Tolnai Ottó: Bayer-aszpirin* című darabjával. Szintén 2008-ban mutatták be *Július Barč-Ivan: Dvaja* című darabjukat.

2010-ben *Ivan Holub: Angyal, avagy az Igazság* c. előadása hozott újabb sikereket a színháznak: 2012-ben meghívást kaptak a POSZT-ra.

2011 nyarán egy Tessedik Sámuel életét és munkásságát bemutató zenés játék is készült *Tessedik* címmel, Gergely László rendezésében (11. melléklet). Az ősbemutatót az akkor megépült Szarvasi Vízi Színház színpadán láthatta a nagyérdemű. A darab egyébként nemcsak a város történetéhez szorosan kapcsolódó Tessedikről szólt, rajta keresztül a város történetét is jobban megismerhettük. Hiszen ha nincs Tessedik, nem lenne Szarvas az akácok városa. Nem lennének jellegzetes sakktáblaszerű utcák Szarvason. Sőt, nem állna az Ótemplom sem.

A *Tessedik* musical tökéletes példája annak, hogy Szarvas város és a Cervinus Teátrum hogyan próbálja megőrizni és továbbörökíteni a szlovák nemzetiség hagyományait. Úgy érzem, ezen értékörzésnek én is része voltam, vagyok, hiszen a előadásban én is szerepeltem mint tánckari és kórustag.

A 2012-es évben került bemutatásra *Victor Haïm: Hazárd keringő*-je és *Varga Viktor - Martin Hodoň: Domáci Miláčik* c. darabja szlovák nyelven.

A darabok többsége Gergely László és Varga Viktor rendezésében került bemutatásra.

2012. szeptembere fordulópont volt a színház életében. A színház egybeolvadt a Vajda Péter Művelődési Központtal, és Csasztvan András ügyvezető igazgató vezetésével működik tovább Cervinus Teátrum néven. Nyitó díszelőadása, *Victor Haïm: Hazárd keringő*-je 2012. október 12-én került bemutatásra, magyar nyelven.

A színház ezek után is neves színészekkel dolgozik tovább: a Domján Edit-díjas Dósa Zsuzsával (színész), a Jászai Mari-díjas Rubold Ödönnel (színész), a Pierrot-díjas Varga Viktorral (színész-rendező), s még további remek előadókkal, rendezőkkel. Továbbra is

kötelességüknek érzik a szlovák nemzetiségi hagyományok őrzését, azok továbbörökítését, s ehhez kitűnő lehetőséget nyújt az újjászerveződött Cervinus Teátrum.

5.3. Tessedik Táncgyűttes

5.3.1. A táncgyűttes története röviden

A szarvasi Tessedik Táncgyűttes Ruzs Molnár Ferenc alapításával alakult meg 1968-ban az akkori Tessedik Sámuel Mezőgazdasági Főiskola csoportjaként. Az együttes tagjai leginkább a főiskola hallgatóiból kerültek ki.

1984-ben az együttes átalakult, s városi, szövetkezeti, főiskolai közös fenntartásúvá és működésűvé vált. Hozzájuk csatlakozott az 1983-tól fennálló, Putnoki Elemér vezette szarvasi táncos gárda.

Az együttes 1984-85-től utánpótláscsoportokat is nevelt a Szlovák tannyelvű Általános Iskola szakköri foglalkozása keretében, Csasztvan András néptánc-oktatásával. 1991 óta a néptánc tanítás a művészeti iskola keretei között folyik.

Az együttes az európai híru evangélikus lelkész, Tessedik Sámuel nevét viseli.

5.3.2. A magyarországi nemzetiségi táncok szerepe az együttesben

A Tessedik Táncgyűttesben „mindig fontos nevelési szempont volt, hogy a táncosok ne csak a magyar táncanyagokat ismerjék, hanem a szomszéd népek táncagyományival is megismerkedjenek.”¹²

A szarvasi táncgyűttes már megalakulása óta tanult és állított színpadra nemzetiségi táncanyagokat. 1985-től hagyományörző együttesként kezdett működni a Litauszki Mária vezette népdalkörrel karöltve.

Az együttes repertoárjában mindig szerepelt a szlovák hagyományokat őrző produkciók. Színpadra állítottak több helyi szokást bemutató előadást. Többek között lakodalmast, aratóünnepet, kukoricafosztást bemutató fosztókát és katonabúcsúztatót. Ezekhez legtöbbször a muzsikát is a hagyományoknak megfelelő hangszerekkel játszották. Néhol citerakiséret volt hallható, máshol vonóskíséret. A lakodalmast és a katonabúcsúztatót például a szarvasi rezesbandával közreműködve adták elő.

¹² Medvegy Veronika: A szarvasi táncgyűttes, a nyitott szakmai műhely, Szakdolgozat (Magyar Táncművészeti Főiskola, Néptáncpedagógus szak), 2005

Első, nem hagyományörző felállású koreográfiájukban *maglódi szlovák táncokat* táncoltak.

A későbbiekben vendégoktatók hívásával is alkottak színpadi előadásokat. Varga Zoltánnal dolgozva készített az együttes egy karikázót, melyben két tánc, a *zempléni szlovák* és a *magyar lánytánc* került bemutatásra, párhuzamba állítva egymással. Ezen produkció a Néptáncantológiába is bekerült. *Zempléni szlovák lánytáncot* a Rendhagyó Néprajzi Előadáson is mutattak be az 1987-es évben.

A szlovák énekekre a kétszólamúság jellemző, s ezen „dallamjáték” a koreográfiákban is jelen volt, természetesen.

A későbbiekben az együttes *Garam-menti táncanyagot* is tanult, melyben előfordult a 3, sőt 4 szólamban éneklés is. Ez nem jelentett problémát az együttesnek sem.

Az 1995-96-os években készült egy *zempléni szlovák anyagból* készült koreográfia, melyet Szilágyi Zsolt és Újlaki Mariann taníttatásával tudtak színpadra állítani. Ők tanították a Nyíregyháza környéki *tirpák tánc* hagyományokat is.

Az együttes hagyományörző szerepében jelentőséggel bír az 1988-as év. A sátorlajújhelyi szövetkezeti fesztiválon négy *magyarországi nemzetiség táncával* lépett színpadra a táncegyüttes. Ezen produkcióban bemutattak Duna-menti horvát, eleki román, ceglédberceli sváb és maglódi szlovák táncokat.

A szarvasi együttes 1991-ben elnyerte az *Országos Szlovák Szövetség Központi Táncegyüttese* címet. Ehhez egy egyórás műsort kellett színpadra állítani, melyben szlovák táncokat és hagyományokat mutattak be. A cím elnyerése 2 éves megbízással és 1,2 millió forintos támogatással járt. Ebből a pénzből fedezte az együttes mind belföldi és külföldi fellépéseit, s új viseletek beszerzését. Több szlovák táncegyüttessel is ekkor épített ki az együttes szoros kapcsolatot, s emiatt tud évről-évre részt venni szlovákiai turnékon.

Az együttes eddigi remek munkáját az is jól bizonyítja, hogy 1996 óta öt alkalommal is kiválóan minősült a Martin György Néptáncszövetség által rendezett országos minősítőn. Legutóbbi, 2008-as minősülésükkor ünnepelte az együttes fennállásának 40. évfordulóját (12. melléklet). Az alkalomhoz készült előadásuk a *Fejezetek Tessedik Sámuel életéből* címet viselte. Ezen autentikus produkciójuk is tükrözi kimagasló szlovák hagyományörző szerepüket.

5.3.3. Népviselet

A Tessedik Táncegyüttes viseleteiben is tükrözi hagyományőrző szerepét. Az adott koreográfiához megfelelő viseletet tartozott és tartozik mind a mai napig.

Jellemzően szarvasi szlovák női viselet a fekete szoknya, felső, kötő (lakodalmás), pliszírozott szoknya, szöttes kötő és mellény (aratóünnep), valamint a fehérpöttyökkel díszített kékfestő szoknya, felső és kötő (katonabúcsúztató). A férfiak ezen koreográfiákban csizmanadrágban, bőgatyában, ingben, mellényben, olykor zakóban táncoltak.

A maglódi szlovák táncok táncolásakor a nők brokát szoknyát, kékfestő kötőt, blúzt és vállkendőt viseltek, míg a férfiak csizmanadrágban, ingben, mellényben táncoltak.

A zempléni leánykarikázóban a viselet igencsak díszes. A nők brokát és pliszírozott szoknyát fekete kötővel, blúzt és fekete mellényt, „röpikét” viseltek. Díszítő elemként vastag, hímzett szalagot kötöttek hajukba, derekukra vékonyabb, szintén hímzett szalagot kötöttek. Ebben a koreográfiában a nők színes harisnyában és csizmában táncoltak, fejükre kendőt kötöttek.

A tirpák tánc hagyományok bemutatásakor a nők viselete szintén a pliszírozott szoknyából, szöttes kötőből és blúzból állt. A férfiak viselete továbbra is a csizmanadrág, ing, mellény, s kalapba tűzött árvalányhaj.

A férfiak lábbeli je minden esetben a csizma volt, míg a nőknél a karaktercipő és a csizma a meghatározó.

Utószó

Dolgozatomban igyekeztem feldolgozni egy olyan témát, amely közel áll hozzám. Témaválasztásom is személyes indíttatású. Gyermekkorom óta néptáncolok. Talán ez is oka annak, hogy mindig is nyitott voltam más emberekre, azok kultúrájára. Ezáltal is szívügyemnek érzem védeni azokat.

Úgy érzem, dolgozatomban sikerült bemutatnom Szarvas város szlovák kultúravédő szerepét, ahogy ez a címben is szerepel. Igaz, kutatásom nem teljes körű bemutatása a város szlovák hagyományőrzésének, hiszen csak néhány területet ragadtam ki, de meggyőződésem, hogy a témáról további kutatásokat végezve nagyobb léptékű tanulmányt lehetne írni.

Szívből remélem, hogy a szarvasi élő skanzen mihamarabb testet ölt és nemcsak papíron fog létezni. Ez még jobban erősítené a csökkenő számú szarvasi, békés megyei, s talán az egész magyarországi szlovákság identitását. Ugyanakkor gazdaságilag is javíthatna a régió. Turisztikai fellendüléshez vezethetne, s Szarvast még élhetőbb várossá varázsolná.

A Cervinus Teátrum szintén érdemes munkát végez ahhoz, hogy megőrizze szlovák identitását. Szlovák témájú, szlovák nyelvű előadásaival egyben tartja a környék és a környéken túli szlovákságot, támogatva őket és biztosítva azt, hogy Magyarország az övéké is legyen, otthon érezzék magukat.

A Tessedik Táncegyüttes, ahogy a múltban tette, úgy a jövőben is feladatának fogja érezni a szlovák nemzetiség kultúrájának és hagyományainak továbbörökítését a jövő generáció számára.

Összességében megállapíthatom, hogy Szarvas városa és egész Békés megye méltó módon őrzi a szlovák hagyományokat. Véleményem szerint erre a jövőben is jó esély lehet, hiszen Békés megye lakosságának egyik legmeghatározóbb nemzetiségi kisebbsége a szlovákság. A kisközösségek és családok körében tovább élnek hagyományaik, szokásaik és nyelvük, s ezeket ők sem fogják veszni hagyni.

Kutatásom számomra is sok új és értékes információt tartalmazott. A dolgozatomban leírtak még inkább felerősítették bennem az érzést, hogy a kultúrák, szokások és hagyományok mennyire fontosak az ember életében. A világ folyamatos fejlődésének nem szabad háttérbe szorítania a múltat, s az abban létrehozott értékeket.

Remélem, hogy a továbbiakban is folytatni tudom hagyományőrző tevékenységem.

Akár a néptáncon keresztül, akár későbbi munkám folyamán, úgy, ahogy elődeim és oktatóim tették. Azok, akikre felnézek.

Irodalomjegyzék

1. Chlebnický János (fel. szerk.): Sarvašká čítanka - Szarvasi olvasókönyv
Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, Békéscsaba, 2002.
2. Darida Márta: A könyvtárak szerepe a békés megyei nemzetiségek identitásának megőrzésében
Szakdolgozat (Eötvös József Főiskola, Budapesti Tagozat, Informatikus Könyvtáros Szak), 2008.
3. Mayer Éva: Kisebbségek Magyarországon 2002-2003 (részlet)
Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Budapest, 2003.
4. Medvegy Veronika: A szarvasi táncegyüttes, a nyitott szakmai műhely
Szakdolgozat (Magyar Táncművészeti Főiskola, Néptáncped. szak), 2005.
5. PhDr. Gombos János - PhDr. Gyivicsán Anna - PhDr. Krupa András: A szlovák népesség főbb demográfiai jellemzői
Felelős kiadó: Végh Zoltán, igazgató KSH, Békéscsaba, 2004.
6. Száray Miklós: Történelem I. középiskolák, 9. évfolyam
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.
7. Száray Miklós: Történelem II. középiskolák, 10. évfolyam
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.
8. Száray Miklós: Történelem III. középiskolák, 11. évfolyam
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.
9. Száray Miklós - Kaposi József: Történelem IV. középiskolák, 12. évfolyam
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.
10. Uhrinová Alžbeta (szerk.) - Žiláková Mária (szerk.) / Uhrin Erzsébet (szerk.) - Zsilák Mária (szerk.): Slovenský jazyk v Maďarsku / A szlovák nyelv Magyarországon I.- II.
Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku / Magyarországi Szlovákok Kutató Intézete, Békésska Čaba / Békéscsaba, 2008.
11. <http://www.cervinusteatrum.hu/>
12. <http://kisebbssegek.bmknet.hu/index.php?id=475> 4. bekezdés
13. http://www.nek.gov.hu/id-1377-nemzetisegek_onkormanyzati.html Mellékletek:
Megválasztott kisebbségi önkormányzatok száma 2010-ben Letöltve: 2012. október 21.
15:30
14. <http://nemzetisegi.bmk.hu/ellatas.html>
15. <http://nemzetisegi.bmk.hu/szlovak/index.html>

16. <http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/04/tabhun/tab120/load20004.4.html>
17. http://www.newjsag.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=585%3Atessedik-tancegyuettes-kivaloan-minsueelt&Itemid=135&lang=hu
18. http://phoenix.szarvas.hu/szarvas_es_videke/2008/12.18/02.pdf
19. http://skata.blog.hu/2011/07/02/tessedik_samuel_lelked_eleterol_zenes_jatek_szarvason
20. http://szarvasikronika.szarvasnet.hu/12_szam/12_29.htm

Adatközlők

Bakró Erzsébet

Tessedik Táncegyüttes (Szarvas - volt tánckari tag és jelenlegi ruhatáros

Csasztvan András

Cervinus Teátrum (Szarvas) - ügyvezető igazgató

Tessedik Táncegyüttes (Szarvas) - együttes vezető

Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület (Budapest) - egyesületi elnök

Hankó Tamás

Tessedik Táncegyüttes (Szarvas) - tánckarvezető

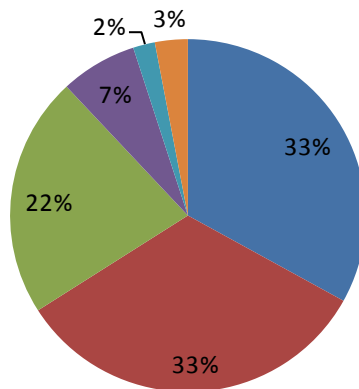
Varga Viktor

Cervinus Teátrum (Szarvas) - színész és rendező

Mellékletek

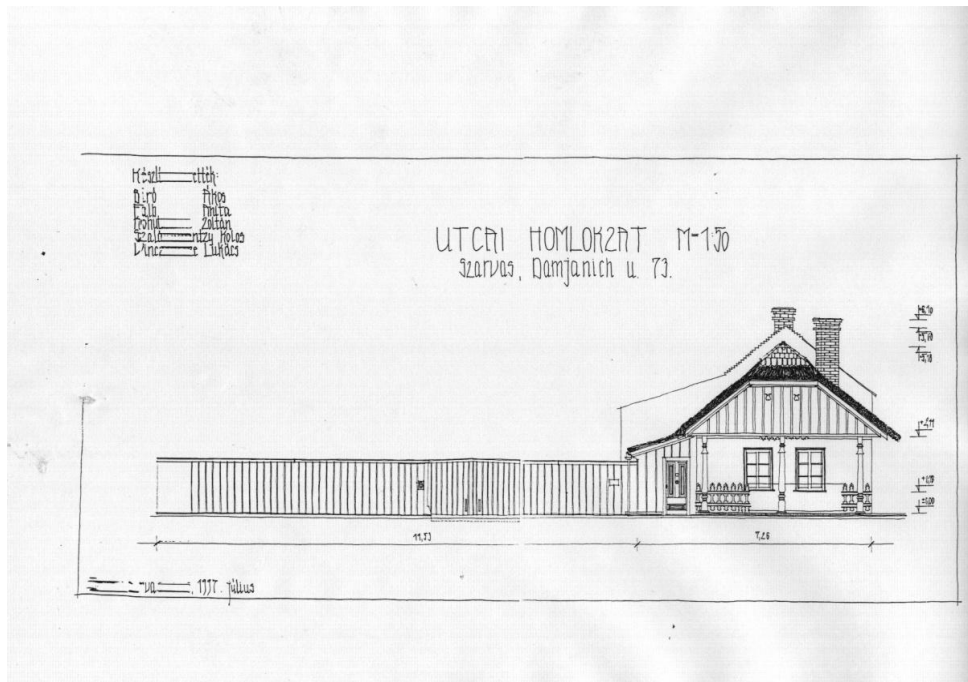
A hazai kisebbségek megoszlása Békés megyében 2001-ben

■ Szlovák ■ Cigány ■ Román ■ Német ■ Szerb ■ Egyéb

1. A hazai kisebbségek megoszlása Békés megyében 2001-ben (1. táblázat), saját készítés.

Forrás: <http://nemzetisegi.bmk.hu/ellatas.html>

2. Damjanich utca 73. utcai homlokzata - rajz (Készítették: Biró Ákos, Falb Anita, Kohut Zoltán, Szalántzy Kolos, Vincze Lukács. Szarvas, 1997. július)

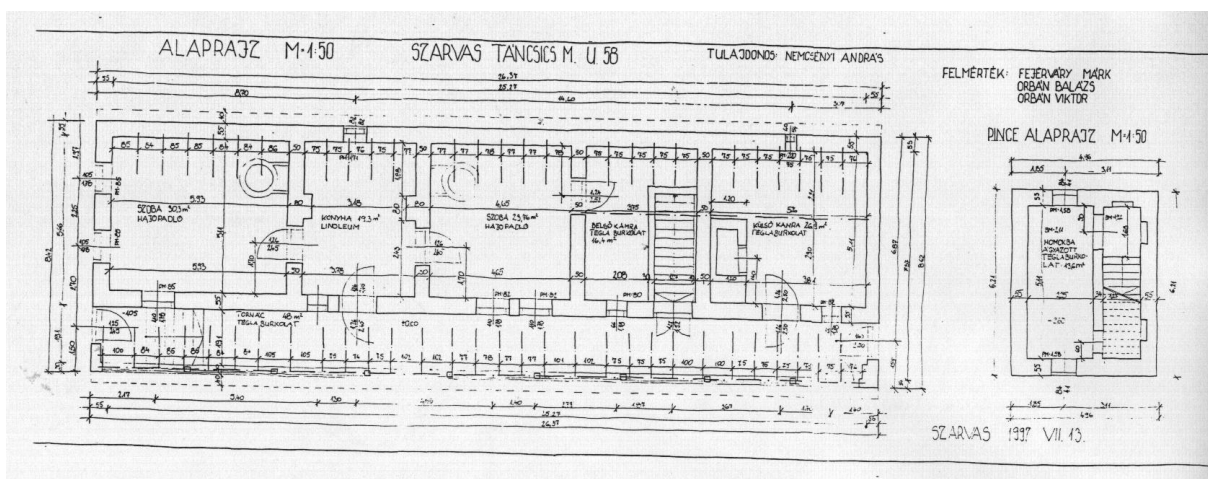
3. Hoffmann utca 2. faragott faoszlopok - fotó (Felmérték: Biró Ákos, Falb Anita, Kohut Zoltán, Szalántzy Kolos, Okrutay Miklós, Vincze Lukács. Szarvas, 1997. július)

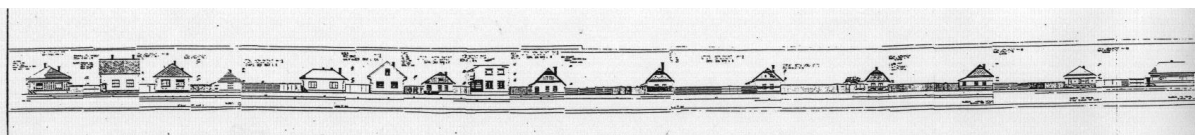
4. Széchenyi utca 20. ablak - fotó (Felmérték: Doka László, Harazin Katalin, Kis Kornél, Parti Lajos. Szarvas, 1997. július 5.)

5. Táncsics utca 58. módosabb parasztház - fotó (Felmérték: Doka László, Harazin Katalin, Kis Kornél, Parti Lajos. Szarvas, 1997. július)

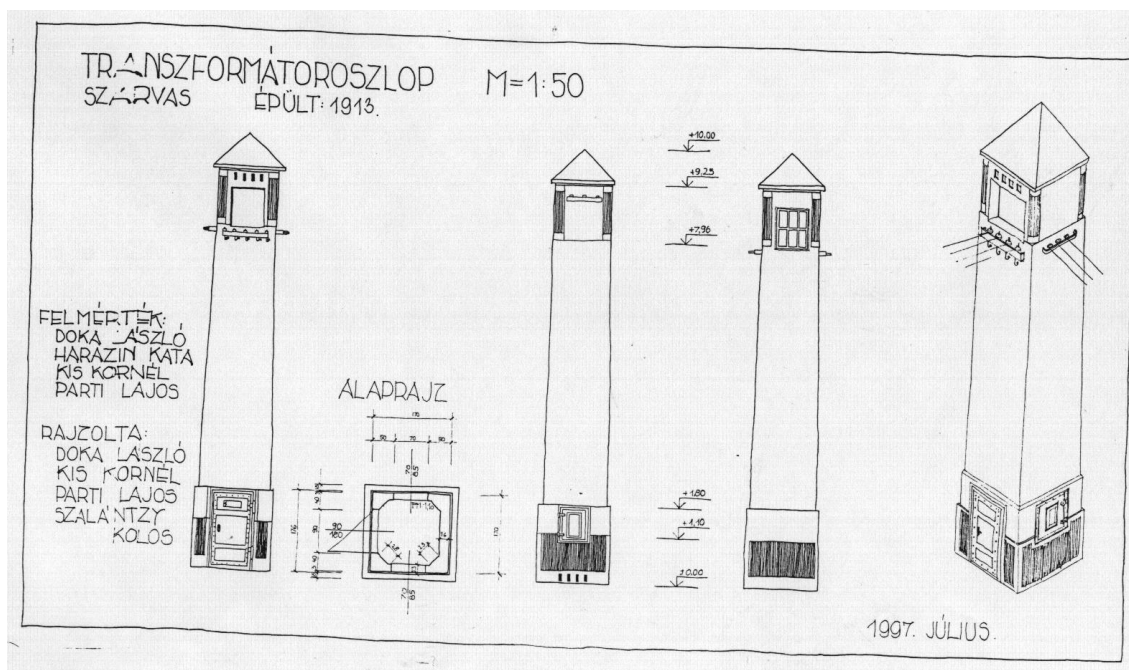
6. Táncsics utca 58. lakóingatlan alaprajza (Felmérték: Fejérváry Márk, Orbán Balázs, Orbán Viktor. Szarvas, 1997. július 13.)

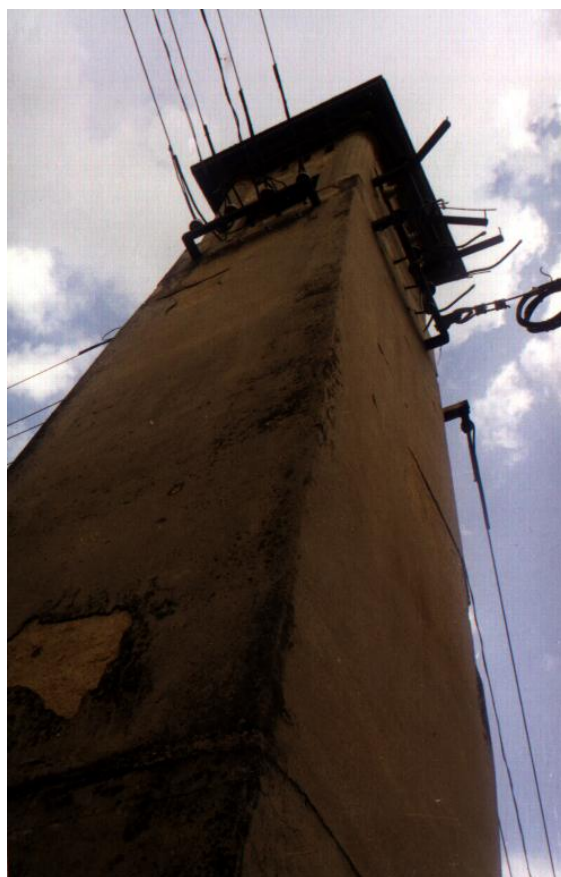
7. Dózsa György utcakép (Felmérték: Fejérváry Márk, Molnár Mátyás, Orbán Balázs, Orbán Viktor, Biró Ákos, Falb Anita, Kohut Zoltán, Szalántzy Kolos, Vincze Lukács. Szarvas, 1997. július 13.)

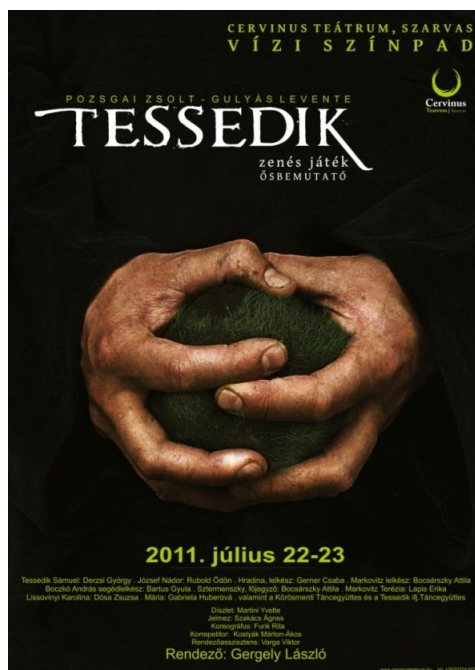
8. Tégladísztetésű homlokzatok Szarvason (Felmérték: Fejérváry Márk, Molnár Mátyás, Orbán Balázs, Orbán Viktor. Szarvas, 1997. július)

9. Transzformátortorony alaprajz (Felmérték: Doka László, Harazin Kata, Kis Kornél, Parti Lajos. Szarvas, 1997, július)

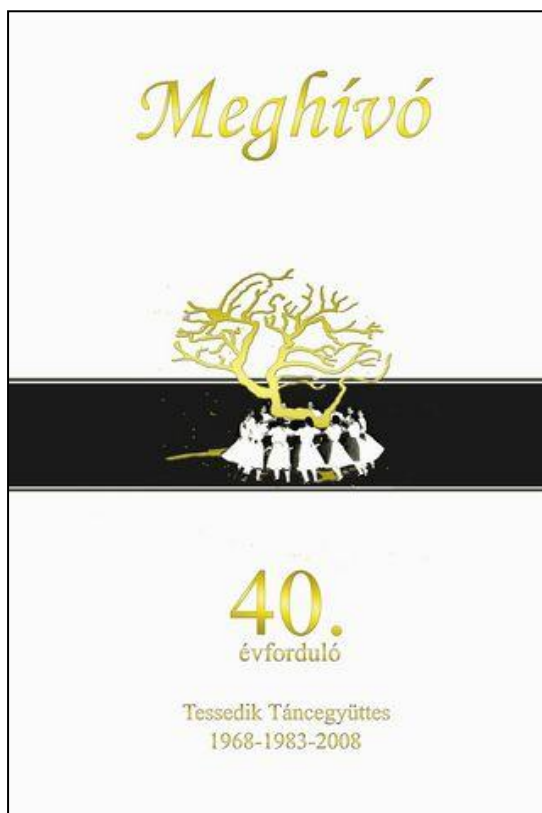

10. A szarvasi transzformátortornyok napjainkig üzemelnek (Felmérték: Doka László, Harazin Kata, Kis Kornél, Parti Lajos. Szarvas, 1997, július)

11. Tessedik zenés játék ősbmutató - plakát (forrás:

http://skata.blog.hu/2011/07/02/tessedik_samuel_lelkesz_eleterol_zenes_jatek_szarvason)

12. Tessedik Táncgyűttes 40. évforduló - meghívó (forrás:

http://www.newjsag.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=585%3Atessedik-tancgyuettes-kivaloan-minsuelt&Itemid=135&lang=hu)

Békéscsaba, 2012.